

בן צדיק, אבא רשע: איך לכבד הורה שאינו ראוי לכבוד? מבוסס על לקו"ש לו/90 ואילך, ה/160

אבא ובן ישבו על ספסל בפארק. הבן קרא עיתון והאבא המבוגר שכבר לא היה מפוקס, ישב שקוע בעצמו. פתאום נחתה ציפור. אבא שאל: "מה זה?" הבן ענה: "דרור". אחרי דקה התעורר האבא שוב: "מה זה?" הבן הוציא את הראש מהעיתון וענה: "דרור". כשאבא שאל בפעם השלישית והרביעית, הבן איבד סבלנות וצרח: "למה אתה עושה את זה? אמרתי שלוש פעמים שזה דרור, לא מבין?!".

האבא קם ונכנס הביתה. הוא חזר עם "היומן הראשון שלי", יומן מתוק שכותבים הורים כשמגדלים את ילדם. הוא פתח באחד העמודים וקרא באוזני בנו: "היום מלאו לבן שלי שלוש שנים ויצאתי אתו לפארק. על ידנו נחתה ציפור דרור והילד שאל מה זה? עניתי דרור. הילד שאל שוב מה זה? עניתי: דרור. 21 פעמים הוא שאל מה זה? ומה זה דרור? ומה עושה? ואני עניתי שזו ציפור שיר, והיא ידידותית, והייתי כל כך מאושר מההתעניינות שלו וחיבתו אותי בכל פעם יותר חזק מקודם...".

קשה למצוא מילים טעונות ועוצמתיות יותר מצמד התיבות "אבא" ו"אימא". אין דרך לתאר כמה רגש, אהבה ומסירות טמונות בהן. אבא ואימא הם שני האנשים שהעניקו לנו בלי לקבל תמורה, שבשבילם אנו הכי חשובים בעולם וההרגשה הטובה של הילד קודמת לנוחות האישית שלהם. הורים הם שני אלו שכל מה שהשגנו שייך להם.

ובכל זאת לעתים קרובות שוכחים זאת והנתינה של ההורים הופכת להיות מובנת מאליה. המסירות של ההורים היא כה טבעית, עד שאנו שוכחים עד כמה היא מפתיעה. גרוע מכך: מערכת היחסים בין הורים לילדים היא מלאת רגש ולכן מוצפת לא פעם בטענות ואכזבות מצד הילדים. ישנו וארט יפה שאומר כך: אדם הראשון גידל ילדים ולכן הטמיע בנו את המסירות ההורית לילדים, אבל אדם הראשון לא גדל במחיצת הורים ולכן לא השריש בנו את ההכרת הטוב להורינו. אנו מקבלים את העשייה של ההורים כמובנת מאליה ושוכחים עד כמה אינה מובנת מאליה.

אנו רוצים להקדיש את השיעור להבנת משמעות המושג "הורים" והעומק האנושי והרוחני שטמון בזכות להיות הורה. כרגיל, בתחילת הדרך נקלקל את מצב הרוח ונפתח דווקא עם טענות שיכולות להיות לילדים כלפי הוריהם. נלך אל הקצה הכי רחוק ונבחן מקרים קיצוניים בהם ההורים אינם ראויים לכאורה לכבוד ונשאל מהי חובת הילדים במקרה הזה?

הסוגיה המעניינת שתעמוד במרכז השיעור נמצאת בקצה פרשת נח ואינה כל כך מוכרת: איך להבין את העובדה שאברהם הצטוו לעלות לארץ ישראל תוך שהוא עוזב בחרן את אביו הזקן, תרח, ולא נשאר להעניק לו כבוד ראוי? האם יש הורים שאינם ראויים לכבוד?

ב. רוב המשפחות מנהלות מערכת יחסים חיובית, אבל לפעמים זה אחרת וילדים חשים קושי לכבד את ההורים. הם מרגישים כי הוריהם אינם מכבדים אותם ולכן הם תוהים מהי חובתם בחזרה.

1. עין יצחק גיליון 117, הראשון לציון הרב יצחק יוסף: האם יש מצווה לכבד הורים רשעים, שמחללים שבת בפרהסיא, עוברים כל עבירה ואינם מביעים הערכה לדרך בה בחר הילד?

ילד שחזר בתשובה ומוסר את חייו כדי להתקדם מבחינה רוחנית, אינו מסוגל להעריך ולכבד אנשים שמחריפים את כל מה שיקר לו. אוכלים נבלות וטרפות, מחללים שבת בפרהסיא ומזלזלים ביום כיפור. האם יש חובת כיבוד לאנשים שמורדים במחויבותם היהודית?

ומה נאמר במקרה הקשה הבא:

קונטרס בעניין פגיעה בהורים לצורך הצלה, הרב יצחק זילברשטיין: סטודנטית פנתה לטיפול פסיכולוגי בשל דיכאון וחרדה קשה בחברת אנשים. היא סיפרה למטפל כי אביה פגע בה באכזריות.

היא פיתחה גישה שמאשימה את עצמה, שהיא עוררה את יצרו וכדי לתקן את חטאה נעשתה אנורקטית. מגמת הטיפול הפסיכולוגי היא להוציא אותה מעמדת שותפה לדבר עבירה ולהבהיר שהיא קרבו, לעורר אותה לעמוד על שלה ולהיות מודעת לכעס, הזעם והשנאה שהצטברו בה כלפי אביה.

השאלות הן: א. האם מותר להציף במודעות המטופל את אשמת האב ולגרום לו שנאה כלפיו, שלא ירצה לכבדו ויזלזל בו ויקללו? ב. האם המטופל חייב בכבוד אביו לאחר שלמד על עוולותיו?

השאלה האחרונה קשה הרבה יותר מהראשונה, משום שרשעות האב נוגעת לעצם מעמדו כאבא ולחובותיו הבסיסיות כלפי בתו. והשאלה חדה וברורה: האם מצוות כיבוד הורים כוללת הורה רשע?¹

תשובה לשאלה הראשונה נלמדת מפרשת השבוע: פרשת נח היא עצובה עם סוף שמח. הפרשה מתארת את אכזבת ה' מעולמו והחלטתו למחות הכול ולהתחיל מחדש. במשך שנה טבע העולם במים ולא נותר שריד מהיקום הישן זולת נח ומשפחתו. אחר כך חלפו עשרה דורות, 300 שנה, עד שהאיר האור. שם בן נח הוליד את ארפכשד שהוליד את שלח, עד שהגיע תרח וילד אברהם.

בארם נהריים על גבול סוריה ועיראק, נולד הילד שהוביל את המהפכה הראשונה ובעצם הפך לאיש המשפיע בהיסטוריה בכל הזמנים. התורה אינה מספרת דבר אודות הרקע של אברהם הצעיר, אבל בימי חייו האחרונים של יהושע בן נון (יהושע כד), הוא אוסף את העם לפרידה ושם מרחיב בהיסטוריה של אבינו הראשון. מעניין שההגדה של פסח - שכמעט אינה מזכירה דמויות מההיסטוריה - בוחרת להתחיל את הסיפור היהודי מהשלב הזה.

2. הגדה של פסח: מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועקשיו קרבונו המקום לעבדתו, שנאמר 'וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם ... בְּעֶבֶר הִנֵּה יוֹשְׁבוֹ אֲבוֹתֵיכֶם מְעוֹלָם, תֵּרַח אָבִי אֲבָרָהָם וְאַבִּי נָחוֹר, וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וְאַתָּה אֲתָּא אֲבִיכֶם אֶת אֲבָרָהָם מֵעֶבֶר הִנֵּה וְאַתָּה בָּרַךְ אֶת אֲרָץ כְּנָעַן וְאַתָּה אֶת זָרְעוֹ.

ההגדה מציגה את תרח בתור הקוטב השני, הסמן הקיצוני שעמד מול אברהם ומהפכתו. המילים שחוזרות פעמיים הן 'מעבר הנהר', שכן תרח ואברהם עמדו משני עברי העולם. נהר של כפירה ואמונה חצה בין האב לבנו.

הדבר המדהים הוא שהמחלוקת במשפחה לא הסתכמה בגישות שונות, אלא הפכה למאבק אלים שכמעט חיסל את הילדים. אברהם כמעט מת והרן נשרף למוות. הסיפור ידוע: תרח ניהל חנות פסלים מעץ ואבן ואנשים היו מקטרים לפניו וקונים אותם כדי לקבל מהם הגנה ופרנסה. פעם נסע תרח מהבית ואברהם נשאר לשמור על החנות. נכנסה אישה וביקשה להגיש מנחה לפסל הגדול. אברהם ניתץ את כל הפסלים והשאיר רק את הגדול עם המנחה לפניו. כשהאב חזר ונדהם מההרס, הסביר אברהם כי הפסלים תבעו את המנחה לעצמם והפסל הגדול היכה אותם. כשהאב פקפק בגרסה, אמר אברהם: "בחייך אבא, אתה לא מאמין שהפסלים מגנים על עצמם ואתה סבור שהם יגנו עליך?!".

תרח נבהל מרוח הכפירה שהשתלטה על בנו והלשין עליו למלך. נמרוד זרק את הילד הכופר לאש ואברהם יצא ממנה בנס. אנשי נמרוד זרקו את האח השני, הרן, לאש והוא נשרף למוות. בעקבות האירוע הפכו המגורים בארם נהריים להיות מסוכנים עבור המשפחה ותרח עבר עם הילדים לחרן.

בראשית יא, כח: וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תֵרַח אָבִיו – רש"י: מדרש אגדה אומר: על ידי תרח אביו מת, שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שבירת צלמיו. השליכוהו לכבשן והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו. כשניצל אברהם אמרו להרן משל מי אתה? אמר משל אברהם אני. השליכוהו לכבשן ונשרף.

כאן מסתיימת פרשת נח בשלוש מילים תמוהות:

בראשית יא, לב: וַיְהִיו יְמֵי תֵרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תֵּרַח בַּחֲרָן.

¹ **בדיחה:** שתי נשים נפגשות ואחת מספרת בגאווה שבנה הולך שלוש פעמים בשבוע לטיפול פסיכולוגי. האשה השנייה לא הבינה מה הגאווה בזה? "את לא מבינה?! הוא יושב לפני הפסיכולוג שעה שלמה, משלם 700 שקל וכל מה שמדברים שם זה עלי...".

רש"י אינו מבין בשביל מה זה נאמר והרי ברור שתרח לא מת עכשיו אלא חי עוד שבעים שנה? רק לפני כמה פסוקים נאמר שאברהם נולד בשנת שבעים לחיי תרח, וכיון שהפרשה הבאה תתחיל ותספר שאברהם עזב את חרן לארץ ישראל בגיל 75, נמצא שתרח היה אז בן 145 וכך עוד שליש מהחיים היה לפניו לאורך ימים. מה פתאום נעצר הסיפור ומקדים את מותו של תרח?²

[בסגנונו הידוע של מארק טוויין, להבדיל: "השמועות על מותו של תרח היו נכונות אבל מוקדמות..."].

רש"י: לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען חי תרח [עוד] יותר מששים שנה ... ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם? שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו: לא קיים אברהם כיבוד אביו שהניחו זקן והלך לו. לפיכך קראו הכתוב מת, שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים.

ההסבר מדהים: התורה רוצה לטשטש את העובדה שאברהם ביטל את כבוד אביו, שהשאייר אבא זקן ועלה לארץ ישראל. לכן כותבת שתרח מת וכך פותרת את הבעיה: תרח מת כביכול ואברהם היה פטור מכיבודו. הכוונה היא הן לדורו של תרח עצמו (שדעו שתרח לא מת), אבל ידעו שאברהם קיבל ציווי חריג ומפורש מה' לעזוב את אביו כאילו הוא מת. והכוונה היא הן לדורות שאחרי אברהם, שיתמיהו על הנהגתו ולכן מבארת התורה שאברהם עשה זאת לפי ציווי חריג ומפורש מה'. רש"י מוסיף שהביטוי "מת" אינו שקר, משום שהרשעים קרויים מתים ומתאים להתבטא כך כלפיהם.

והדברים יוצרים תקדים לגבי השאלה הראשונה בה פתחנו: העובדה שהתורה מתאמצת לטשטש את המעשה של אברהם, עד כדי כך ש'הורגת' את תרח למרות שהוא חי, מעידה שהציפיות ההלכתיות הן אחרות. שאברהם עשה מעשה שהוא לא חלק מבחינה הלכתית. שכן מצוות כיבוד הורים קיימת גם כלפי אב רשע ואין שום קשר בין התנהגותו של ההורה כלפי שמים לחובתו של הילד כלפיו. ההסבר הוא, שכיבוד הורים היא חובה **אנושית בין אדם לחברו**, היא **החזר חוב של הילד כלפי אביו** לאחר שהאב השקיע בו את כל חייו ואי אפשר להיפטר מהחזרי חובות בגלל שהמלווה מחלל שבת.

(ובכל זאת אברהם עזב את אביו, שכן הייתה זו הוראת שעה משום שליחותו הכבירה שעמדה לשנות את העולם. יתכן שאברהם מינה אדם אחר שיטפל באביו ובפרט **שאחיו נחור נשאר עם תרח בחרן** ואילו לאברהם נועדה מצווה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים).

אכן הפוסקים חלוקים בשאלת היחס לאבא רשע, והב"ח מביא את הראיה האמורה:

רמב"ם הלכות ממרים ו,יא: אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו.

שולחן ערוך סימן רמ,יח: אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות - מכבדו ומתיירא ממנו. הגהת רמ"א: ויש אומרים (הטור) דאינו מחויב לכבד אביו רשע אלא אם כן עשה תשובה.

דעת הרמב"ם והשו"ע היא שמצוות כיבוד הורים אינה תלויה בהנהגתו הרוחנית של האב. היא הכרת טובה ופרעון חוב בסיסית שהילד צבר כלפי הוריו ואינה מתבטלת בגלל רשעות האב. מנגד, הרמ"א מביא את דעת הטור שהבן נפטר מחובתו לאב רשע. אולם להעיר שהרמ"א לא סיים "וכך נוהגים", ואפשר לטעון שהוא רק מצטט את הטור מפני כבודו, אבל גם דעתו נוטה לעמדת הרמב"ם והשו"ע.

הב"ח מביא את הראיה האמורה לגישת הרמב"ם והשולחן ערוך: **ראה דעת הרמב"ם ממה שדרשו בבראשית רבה על 'וימת תרח בחרן' – שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם כיבוד אביו שהניחו זקן והלך לו. והשתא קשה מה איכא בכך שיאמרו? והלא תרח רשע היה ועובד עבודה זרה? אלא מכאן דבכל עניין חייב לכבדו.**

אם כן, קיבלנו תשובה לשאלה הראשונה שמוסכמת לרמב"ם והשולחן ערוך. ואולם המסקנה הזו מעמיקה את הקושי בשאלה השנייה: האם יש מצוות כבוד כשהאבא **השחית את עצם חובתו כהורה?** מהי חובת הבן **כשאין לו פרעון חוב כלפי אביו** ואולי אפילו ההיפך?

² הרמב"ן מקשה: אולי רוצה התורה לסיים עם גלגולי תרח ולעבור לדור הבא, לאברהם? לכן מחדד יותר את הקושי של רש"י: הקושי הגדול הוא בכך שבתשע הדורות הקודמים לאחר המבול, לא הזכירה התורה את גיל מותם ומה פתאום חורגת ממנהגה לגבי תרח ומדגישה את גיל מותו?

אנו רוצים להמשיך עם מהלך שהרבי מליובאוויטש בונה בכמה שיחות. הרעיון המרכזי הוא **שיהודי נדרש להרבה יותר מפרעון חוב**. בעוד שמצוות כיבוד הורים של בני נח – לפני מתן תורה – מבוססת על חובה אנושית, מתן תורה בסיני יצר גישה חדשה לחלוטין במערכת היחסים בין הילד להוריו. החובה הזו קיימת בכל מקרה ואינה תלויה בכך שהאבא קיים או אפילו לא קיים את חובתו כהורה.

ג. לפני שנתקדם הלאה, נזכיר פנינה מבריקה נוספת שכתב הרבי. הוצגה כאן טענת רש"י והב"ח, לפיה אברהם פגע בכבוד אביו כשנטש אותו בחרן ולכן מטשטשת התורה את הסיפור הלא-נעים. אבל נותרו בעיות: א. לא נעים לטעון שאברהם עשה משהו שאינו חלק מבחינה הלכתית. ב. והעיקר: מה יאמר הטור שחולק וסובר **שאין חובת כבוד לאב רשע** ואברהם לא היה חייב כלל בכיבוד תרח? למה אם כן מספרת התורה פתאום על מותו של תרח - שלא התרחש?

היפוי של הלמדנות היהודית הוא היכולת להפוך רעיונות על פניהם ולהביט עליהם מזווית מנוגדת. הרבי מציע גישה אחרת שמספרת סיפור הפוך בדיוק: אפשר לטעון שאברהם עזב את אביו בגלל **כבוד אביו**. הוא לא נטש אותו כמחאה, אלא להיפך, מעומק הערכתו ואהבתו לאביו.

3. בראשית טו, טו: ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה – רש"י: אביו עובד עבודה זרה והוא מבשרו שיבא אליו? לימדך שעשה תרח תשובה.

ברגעי ההתייחדות האינטימיים של ברית בין הבתרים, מבשר הקב"ה לאברהם אבינו שהוא עתיד להגיע להיכלו של אביו בעולמות העליונים. וכל אחד נדהם: להיכלו של אביו? הרי אברהם אתחל את ההיסטוריה, הוא היה גר צדק, בעל תשובה, שמרד בעולמו של אביו ומה הברכה לשוב הביתה? רש"י מסיק שתרח הפך להיות **התלמיד של בנו**. הוא היה הראשון שנסחף אחרי המהפכה של אברהם ונטש את אליליו לטובת אלוקי אברהם.

כעת אפשר לקבל מבט חדש על עזיבת אברהם: הוא עשה זאת מפני **כבוד אביו**, שכן רבינו אשר, הרא"ש, סובר שאב שהופך להיות תלמיד של בנו, **שניהם צריכים לקום זה מפני זה**. הרא"ש מספר על רבו האישי וגדול חכמי אשכנז, המהר"ם מרוטנברג³, שמיום שעלה לגדולה, לא הלך לקבל פני אביו, כדי שהאבא לא יצטרך לעמוד מפניו. וזו הסיבה שאברהם עזב את אביו בחרן, כדי לא להגיע למצב שתרח צריך לעמוד מפני בנו שהפך להיות המאור הגדול.

התורה מקדימה לספר על מותו של תרח, כדי לרמוז שתרח עמד במעלה פחותה מזו של אברהם. ('מת' כמו 'אדם שנפל ממדרגתו'). ולכן אברהם היה מוכרח לעזוב כדי לשמור על כבודו.

לקו"ש ה'310: הגמרא מסתפקת (קידושין לג) על 'בנו והוא רבו של אביו, מהו לעמוד מפני אביו? הפוסקים חולקים להלכה והרמב"ם סובר שאין האב עומד מפני הבן והבן עומד מפני האב, אבל הרא"ש סובר ששניהם יעמדו זה מפני זה, ואמרו על ר"ם מרוטנברג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא הסכים שאביו יבוא אליו'. וזהו שהכתוב קורא לתרח 'מת', מפני שהוא ירד במדרגתו לגבי אברהם, שהיה תלמידו של בנו. ולכן אברהם הניח אביו זקן כדי שאביו לא יצטרך לעמוד מפניו].

עד כאן בעניין הזה ומכאן נמשיך אל השאלה השנייה בה פתחנו: איזו מצוות כבוד ישנה כלפי אב שמעל בחובתו כהורה? האם נותר משהו מההגדרה שלו כאבא?

ד. המעשה הבא הוא מאוצר הסיפורים שלא יאומנו, עד שאתה שומע אותם מבעל המעשה בעצמו עם כל החיות וההתלהבות: הרצל **קוסשוילי** הוא בחור יקר, עיתונאי, מהעיר לוד. במשך עשר שנים הוא ורעייתו לא זכו להיפקד בילדים. הם עברו רכבת הרים מטלטלת של ציפיות ואכזבות, אבל שום בשורה לא הגיעה. לפני חמש שנים בדיוק, לאחר ששב ארצה מסיקור "כנס השלוחים" בסוף חודש חשון תשע"ו, הוא קיבל טלפון מחבר טוב שלא היה מסוגל לראות את הכאב שלו ושל רעייתו.

³ הרא"ש נאלץ לברוח מגרמניה לספרד בגלל מאמציו לאסוף כסף עבור הצלת המהר"ם, ואכמ"ל.

"אני מממן שני כרטיסי טיסה לניו-יורק, לך ולאשתך, לשאת תפילה לילדים על הציון של הרבי, אבל זאת בשלושה תנאים: א. אתם לא מספרים לאיש על הנסיעה. ב. אתם לא יוצאים לקניות. ג. אתם אומרים ליד הציון הקדוש את כל ספר תהילים". הרצל חזר כעת מניו-יורק, אבל להצעה כזו לא מסרבים. הם נסעו לשלושה ימים לארצות הברית ובדרך לשדה התעופה בחזרה, בצהרי יום י"ז בכסלו, הם נכנסו שוב לחמש דקות לאוהל הרבי. הרצל עמד מול האוהל וערך כעין הסכם בינו ובין הרבי: 'רבי, ברך אותי שזה יקרה תוך שנה ואני מבטיח לשוב לכאן ולהודות על הנס'.

חלפו ארבעה חודשים והם התבשרו שהגברת בהיריון, תאריך הלידה המשוער הוא: י"ז כסלו. שנה מאז שהוא עמד באוהל. החברים ציננו את התלהבותו והסבירו שהתאריך הוא משוער ובטח בלידה ראשונה כלום לא צפוי. הימים חלפו, צירי הלידה החלו בצהרי י"ז כסלו והתינוקת הגיעה לאוויר העולם אחרי השקיעה, בליל י"ח כסלו. זה היה מבלבל, אבל הם תפסו מיד: בניו-יורק היה אז צהרי י"ז בכסלו, שנה מאז שעמדו על יד האוהל.

נשים לב לפסוק הבא:

4. **שמות טו:** ויורה ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים, שם שם לו חק ומשפט - **סנהדרין נו,ב:** עשר מצוות נצטוו ישראל במרה: שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דיני משפט ייחודיים לעם ישראל] ושבט וכיבוד אב ואם ... דכתיב [במתן תורה בפרשת ואתחנן לגבי הדיבר החמישי של כיבוד הורים]: 'כאשר צוך ה' אלוהיך' [לפני מתן תורה] ואמר רב יהודה: כאשר צוור - במרה.

שלושה עשר ימים אחרי יציאת מצרים, נגמרו המים. מיליוני אנשים, נשים וטף תקועים באמצע המדבר ללא מים. המחנה עצר על יד נוה מדבר בשם "מרתה" בו זרמו מים מרים וה' הורה לזרוק ענף עץ לתוך המים והם הפכו להיות מתוקים. ועוד משהו קרה שם: בפעם הראשונה מחוץ למצרים, החל העם לקבל מצוות ראשונות, כהכנה למתן תורה. הקב"ה רענן את שבע מצוות בני נח והוסיף עוד שלוש מצוות ייחודיות לעם ישראל: דינים, שבט וכיבוד אב ואם.

אבל רגע, האם לא הכירו קודם את מצוות כיבוד הורים?! הרי למדנו שאפילו בני דורו הרשעים של תרח לא היו מסוגלים להבין איך אברהם עזב את אביו, עד שהתורה נאלצה 'להמית' את תרח קודם זמנו? גם בהמשך החומש מסופר שגדול המכבדים היה עשו, שלא הניח יום שלא בא לבקר את יצחק ואף היה לובש לכבודו את "בגדי עשו החמודות", אותם בגדים קדושים מגן עדן?! וכך בהמשך הדורות, המודל של כיבוד הורים הוא דמא בן נתינא שהיה גוי אשקלוני⁴?

הרי לא צריך להיות יהודי כדי לכבד הורים, מספיק להיות מענטש? זה ערך אנושי, מכלל קיום העולם, שגם בני נח מחויבים בו בכלל שבע המצוות. אתמול ההורים דואגים לילד והיום הילד משיב להם טובה ודואג להם⁵. מה דחוף, אם כן, עוד לפני מתן תורה, לצוות את ישראל במצווה שכולם נהגו בה – ועוד להגדיר אותה כתוספת מהותית על שבע מצוות בני נח?

כיבוד הורים של יהודי הוא רמה חדשה בהתייחסות אל ההורה: יהודי רואה בהורה את הדמות הכי קרובה לאלוהים בעולם הזה. ההורה הוא מי שזכה שהקב"ה הפקיד בידיו את הכוח והיכולת להוריד את הנשמה של הילד לעולם. ההורה הוא הצינור לחולל את הנס ולהביא חיים חדשים. לכן לכבד את ההורים זה לכבד את החיים, לכבד את עצם הקיום שלי ולכבד את ה' ממנו הגיע אוצר החיים.

הזכות של ההורה מתעצמת לאור מה שהרחבנו בשיעור הקודם: ההורה בחר בבחירתו החופשית לקחת על עצמו את הקשיים ולהביא את הילד לעולם. איש לא נעשה הורה בצורה אוטומטית, ברוב המקרים זו בחירה יזומה של ההורים להשתתף במלאכת הבריאה ולהוריד נשמה חדשה. ולכן לכבד

⁴ חכמי ישראל באו לקנות אצלו אבנים עבור החושן והוא סירב להעיר את אביו וליטול את המפתח שהיה מונח תחת הכרית. החכמים העלו והעלו את המחיר, אך הוא סירב. כשאביו התעורר משנתו הביא להם את האבן, אבל התעקש לקחת מהם את המחיר הראשוני ולא להרוויח על חשבון כבוד אביו. כאות הערכה בירכו הקב"ה שתיולד אצלו פרה אדומה שהייתה יקרת המציאות ומכר אותה לישראל בממון רב.

⁵ כך כותב רבי נסים גאון בהקדמתו למסכת ברכות: "כל המצוות שהן תלויות בסברא ובהרגשת הלב, הכל מתחייבים בהן מהיום שברא אלוהים אדם על הארץ, עליו ועל זרעו אחריו לדורי דורים. לפי זה מבואר בלקו"ש ה/147 מה שיעקב נשא שתי אחיות, שכן גם אומות העולם הקפידו על מצווה שכלית של עמידה בדיבורו והרי הוא התחייב לרחל שיישאנה.

הורים זה **לכבד את החיים ואת ה'**, את אותם אנשים שבחרו להיות שותפים של האלוקים ולהביא את הילד לעולם. מנגד, לזלזל בהורים חלילה, זה לזלזל בעצם מתנת החיים שקיבלנו מה'.

היסוד לגישה הזו נמצא כבר בגוף עשרת הדברות: מצוות כיבוד הורים היא האחרונה על הלוח הימני, זה שעוסק במצוות **שבין אדם למקום**, כמו אמונה, איסור עבודה זרה, שבועת שווא ושבט. מה הקשר ביניהם למצוות כיבוד הורים שעיקרה הוא חברתי בין אדם לחברו? שכן כיבוד הורים היא מצווה ממוצעת בין הלוח הימני לשמאלי (ולכן חותמת את הימני): היא משלבת בין כבוד ה' לכבוד הבריות.

נדה לא: שלושה שותפים באדם, הקב"ה ואביו ואמו: אביו מזריע לובן שממנו עצמות וגידים וצפרנים ... אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין, והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים ... בשעה שאדם מכבד אביו ואמו, אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני.

ליקוטי שיחות לו/95: בכבוד אב ואם יש שני גדרים: מצווה שכלית שבין אדם לחברו (אם מצד הכרת הטוב על כל מה שהשפיעו אביו ואמו אליו בגידולו וחינוכו או גדר של פריעת חוב). וכן גדר של בין אדם למקום, דכיון שהאב הוא 'משתתף ביצירתו', הרי כיבוד אב ואם הוא כיבוד ה'. וזה הטעם שמצוות כיבוד או"א נמנתה בחמש דברות הראשונות [ששייכות לישראל], כי עיקר החידוש במצווה זו הוא רק בישראל והוא כיבוד אב שהשתתף ביצירתו. משא"כ אומות העולם הצטוו רק בעניין הראשון.

בכך מבאר ה'כתב סופר', בנו של החתם סופר, רעיון מבריק: כאשר משה מוסר הדברות השניות, הוא מדגיש: "כבד את אביך .. **כאשר צווך ה' אלוקיך**". הגמרא מסבירה (כמובא לעיל) ש"כאשר צווך ה' אלוקיך" זה **במרה, לפני מתן תורה**. וזה כמובן פלא: מה פתאום להבהיר במתן תורה שכיבוד הורים ניתן עוד לפני מתן תורה? הרי האירוע במרה אינו מגיע בחשיבותו לאירוע פתיחת השמים בסיני?

כאן רמז יסוד החיוב היהודי בכיבוד הורים: במרה, **לא קיבלו הילדים כלום מההורים**. ההורים והילדים ביחד היו תלויים בחסדי שמים. הקב"ה הוא זה שהוציא את ההורים והילדים ממצרים, שלח לחם מהשמים ומים מהבאר, ענני הכבוד היו אלו שהעניקו בטחון כנגד האויבים וגיהצו להם את הבגדים. לכן **לא היה שם יסוד של הכרת הטוב כלפי ההורים**. הילדים היו יכולים לטעון שאינם חייבים כלום להוריהם.

ודווקא שם ציווה ה' לכבד הורים, כדי לזכור שהחובה כלפי הורינו היא הרבה יותר מהכרת הטוב. ההורים הם לא רק האנשים הטובים ביותר, אלא האנשים הקדושים ביותר. הם זכו להיות שותפים לנס, לעשות מעשה שלא מהעולם הזה ולהביא חיים בשותפות עם האלוקים. וזאת הסיבה העיקרית לכבד אותם: לא רק בגלל עצמם, אלא בגלל מה שהם מייצגים. בגלל הפירמה שהם עובדים בה⁶.

ה. כעת התשובה לשאלה השנייה בה פתחנו מובנת: אילו מצוות כיבוד או"א הייתה מבוססת רק על הכרת הטוב, ייתכנו מצבים שהורה בוגד בשליחותו ההורית, מזניח את הילדים וכיו"ב ואין חובת הכרת הטוב כלפיו. אבל כיון שמצוות כיבוד או"א היא בגלל עצם הזכות להיות שותף ביצירה ולהביא את הילד לעולם, חובה זו קיימת תמיד.

עם זאת, חשוב להיות ריאליים ולציין את ההבהרות הבאות: א. כיבוד הורים היא להעצים את ההורים **ולא לסבול מהם**. אין מצווה לעבור סבל בגלל הקשר עם ההורים. הגמרא אומרת שמצוות כיבוד הורים היא "משל אב", היא מכספי האב, אבל הבן אינו חייב להוציא מכספו הפרטי עבור כיבוד הוריו. ואם אינו חייב להוציא כסף עבורם, קל וחומר שאינו חייב להרוס את בריאותו הנפשית בגללם.

⁶ ראיתי רעיון יפה בשמו של אחד מגדולי אדמו"רי גור, השפת אמת או החידושי הרי"ם: הובא לעיל שדמא בן נתינה התברך בפרה אדומה. למה דווקא מתנה כזו? כדי להרגיע את הקטרוג שפרץ על ישראל. הנהגתו העילאית כלפי אביו יצרה קטרוג על ישראל שלא מכבדים את הוריהם ברמה כזו. לכן שלח הקב"ה פרה אדומה בשדהו, כדי לרמוז שישראל מזילים מכספם אפילו עבור **חוק, שאינו שכלי לחלוטין** כפרה אדומה. (ואפילו במצוות כיבוד או"א גופא, מקיימים אותה בגלל החיוב הרוחני שבה ולא רק בגלל ערך הכרת הטוב). משא"כ דמה בן נתינה שטרח למען אביו, אבל בגלל חלק הפריעת חוב האנושי.

ולכן במקרה שמערכת היחסים בין ההורה לילד עלתה על שרטון, הוא אינו חייב להיות צמוד אליהם ולחיות בקרבתם. הוא יכול לעבור לגור רחוק מהם. אבל בכל זאת, אסור לו לבזותם וללעוג להם. כך מדויקים הפוסקים מסיפור המובא בתלמוד ירושלמי קידושין: דמא בן נתינה עמד בראש המועצה באשקלון ופתאום אמו הזקנה שהייתה מטורפת בדעתה פרצה לחדר הסנאט עם נעל בידה והחלה להכות אותו. הוא סבל בדממה ולא ביזה אותה. כעת לא כתוב שדמא המשיך אליה הביתה לשתות עמה כוס תה. הוא רק סבל ממנה בדממה. שכן הוא לא היה חייב לכבד אותה, אבל תמיד חייב לא לבזות אותה. ולכן חובתו של הבן היא לפחות בעיני ילדיו ובעיני אחרים להקפיד על כבוד הוריו.

ב. בנוגע לשאלה שהובאה לעיל, אודות הטיפול הפסיכולוגי שצריכה לעבור הנערה והוא בוודאי יציף את הכעס שלה כלפי הוריה, כותב שם הרב זילברשטיין: ברור שבריאותו של הילד קודמת לחובת כבודו לאביו, ובפרט שכאן האב עצמו הוא זה שיצר את הבעיה. ומה גם שבוודאי רצונו העמוק של האב הוא שהבת תעמוד על רגליה ותשתקם. ולכן עליה לעבור את הטיפול, אבל כאמור, אחרי שעומדת על רגליה וחשה שהיא מסוגלת להכיר בקיומו של אביה, עליה להשתדל לפחות לא לבזותו ומה טוב במידת האפשר, לכבדו.

נסיים בסיפור מיוחד במינו ששמעתי בעבר מהרב נחמיה וילהלם, שליח הרבי בבנגקוק: בליל שבת האחרון ישבנו עם אורחים מהארץ וכל אחד סיפר משהו. יוסי סיפר שאבא שלו היה אדם קשה שהסתכסך עם כולם, איתו, עם אחותו הגדולה, עם אנשים בבית הכנסת ובעבודה.

יום אחד התגלתה אצל האב מחלה חשוכת מרפא והרופאים ציינו שנותרו לו כמה חודשים לחיות. "החלטתי" אמר יוסי, "שאני חייב להשלים עם אבא וגם לדאוג שכל מי שהסתכסך עמו ישלים עמו. עזבתי הכול ובמשך שבועות ארוכים לא הפסקתי להיפגש, להתקשר ולהביא אנשים למרכז הרפואי בו היה מאושפז כדי להשלים ביניהם. וכך, כל אותם אנשים ששנאו את אבא החלו להתפלל לרפואתו.

"זמן קצר לפני שאבא נפטר, הוא קרא לי, הודה לי בדמעות על מאמציי עבורו וביקש לברך אותי. 'תברך את בתך הגדולה, אחותי, שיהיו לה ילדים'", השבתי. "אבא נפטר לפני שנה, ובדיקת לפני חודש נולד לאחותי בת ה-45 ילד בריא ושלם!"

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**